



MI ÉS HOL TÖRTÉNT a VILÁGBAN?

A TÖRTÉNELEM, AHOGY MÉG SOSEM LÁTTAD





Penguin
Random
House

A fordítás alapja:

What Happened And When In The World

First published in Great Britain in 2015

Copyright © 2015 Dorling Kindersley Limited
A Penguin Random House Company

Fordította © Gondos László, 2016

Szerkesztette: Gáspár Katalin

HVG Könyvek

Kiadóvezető: Budaházy Árpád

Felelős szerkesztő: Sára Bernadett

ISBN 978-963-304-332-5

Minden jog fenntartva.

Jelen könyvet vagy annak részleteit tilos
reprodukálni, adatrendszerben tárolni,
bármely formában vagy eszközzel –
elektronikus, fényképeszeti úton vagy más módon –
a kiadó engedélye nélkül közölni.

Kiadja a HVG Kiadó Zrt., Budapest, 2016

Felelős kiadó: Szauer Péter



www.hvgkonyvek.hu

Nyomdai előkészítés: HVG Press Kft.

Felelős vezető: Tóth Péter

Printed in Slovakia, TBB

TARTALOM



Az őskori és a ókori világ

Ősidők	6
Távol Afrikától	8
A jégkorszak	10
Barlangművészet	12
Az első földművesek	14
Megalitok	16
Az első városok	18
Az írás kezdete	20
A fáraók földje	22
A bronzkor	24
Az ókori Amerika	26
Az ókori görögök	28
A Perzsa Birodalom	30
Nagy Sándor	32
A kínai nagy fal	34
Róma és Hannibál	36
A Római Birodalom	38
Bibliai történetek	40
Óceánia benépesítése	42
Ókori csodák	44
Ős- és ókori találmányok	46



Elefántcsont „oroszlánember”



Mammutcsontból
faragott
bölényfigura



A középkor világa

A középkor	50
A Selyemút	52
A vikingek	54
Kína aranykora	56
Várak	58
Keresztes hadjáratok	60
A mongolok aranykora	62
A fekete halál	64
A kínai kincses flotta	66
Afrikai királyságok	68
A 15. századi Amerika	70
Középkori találmányok	72



Hszüan-cang
kínai szerzetes



A modern világ

Új idők	76
A felfedezések kora	78
Konkvisztádorok	80
Világméretű élelmiszercsere	82
A reformáció	84
A Karib-tenger kalózzai	86
A gyarmatosított Amerika	88
A rabszolgaság	90
Az amerikai függetlenségi háború	92
A száműzöttek	
Ausztráliája	94
A francia forradalom	96
Napóleon	98
A dél-amerikai szabadságharc	100
Darwin utazása	102
Az ipari forradalom	104
A forradalmak éve	106
Az amerikai határvidék	108
Aranyláz	110
Az amerikai polgárháború	112
A modernizálódó Japán	114
A gőz aranykora	116
Európai birodalmak	118
Modern találmányok	120



Charles Darwin által
gyűjtött csókbogár



A 20. és a 21. század

1900 után	124
Verseny a Déli-sarkra	126
Az I. világháború	128
A bolsevik forradalom	130
A repülés története	132
A nagy gazdasági világválság	134
A „hosszú menetelés”	136
A II. világháború	138
A keleti front	140
A D-nap	142
Gandhi és a független India	144
A hidegháború	146
Az úrkorszak	148
Holdra szállások	150
Az Internet	152
Kína felemelkedése	154
Név- és tárgymutató	156
Köszönetnyilvánítás	160



Űrrepülőgép

Forró levegős
Montgolfier-
ballon



Az őskori és az ókori világ

A halhatatlanok

A perzsa királyi palota falát díszítő alakok minden bizonnyal „a halhatatlanok” névvel illetett királyi testőrök voltak. Ha valamelyikük meghalt, azonnal más állt a helyére, ezért tartották róluk azt, hogy örökké élnek.

A felegyenesedett ember

A *Homo erectus*, a modern ember őseinek megnövekedett agytérfogata és intelligenciája lehetővé tette az élelemszerzéshez szükséges, finoman kidolgozott eszközök használatát.



4,6 milliárd éve

A FÖLD SZÜLETÉSE

(4,6 milliárd éve) Bolygónk, a Föld kialakulása.

KŐSZERSZÁMOK

(2,5 millió éve) A *Homo habilis* („ügyes ember”) elsőként készíti el zömmel kőből kialakított szerszámaikat.

A FELEGYENESEDETT EMBER

(1,8 millió éve) Megjelenik a *Homo erectus* („felegyenesedett ember”), az első olyan ősember, aki hasonlít a mai emberhez.

AZ ÓKORI EGYIPTOM

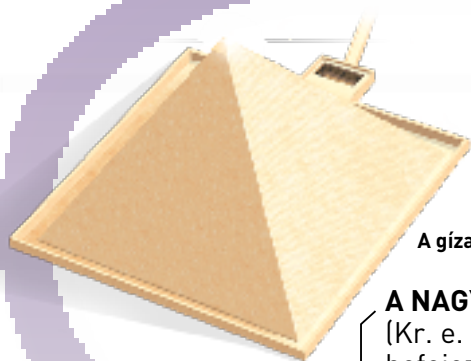
(Kr. e. 3100) A Nílus mentén megjelenik az ősi egyiptomi civilizáció. »22–23. o.

BRONZ

(Kr. e. 3200) Egyiptomban és Mezopotámiában rájönnek az elnyúlhatatlan fém, vagyis a bronz megmunkálásának titkára. »24–25. o.

SZAPPAN

(Kr. e. 2800) Az első, olajból és sóból készült szappant nem fürdésre, hanem mosásra használják. »46–47. o.



A gízai nagy piramis

A NAGY PIRAMIS

(Kr. e. 2500) Az egyiptomi Gízában befejeződik Hufu fáraó piramissírjának építése. »22–23; 44–45. o.

KEREKES JÁRMŰVEK

(Kr. e. 3200) A mai Szlovénia területén elkészülnek a legkorábbi ismert kerek járművek, a kétkerekű kordék. »46–47. o.

CSENDES-ÓCEÁNI TELEPESEK

(Kr. e. 2000) A lapiták elsőként telepednek meg a csendes-óceáni szigetvilágban. Ez az Óceániát benépesítő öt telepeshullám közül az első. »42–43. o.

ÍRÁS

(Kr. e. 3400) Sumerban (Mezopotámia) és Egyiptomban megszületik az első írásos emlék. »20–21. o.

AZ OLMÉKOK ÉS A CHAVÍN KULTÚRA

(Kr. e. 1200) Az olmék az első civilizáció Mexikó területén, a chavín kultúra pedig Peruban virágzik föl. »26–27. o.

Ősidők

Az emberiség hosszú utat tett meg, mióta ősei 2,5 millió évvel ezelőtt megjelentek a Földön. Az emberek évezredek át vadászó-gyűjtögető életmódot folytattak, s idejük nagy részét élelemkereséssel és a vadállatokkal szembeni védekezéssel töltötték. Az emberi társadalmak a földművelés megjelenésével jöttek létre. Az olyan találmányok, mint a kerék, az öntözés és az írás, eleinte lassan fejlődtek, de a haladás üteme egyre gyorsult.

Templomábrázolással díszített görög váza



AZ ÓKORI GÖRÖGORSZÁG

(Kr. e. 700–400) Az ókori görög civilizáció válik a mediterrán térség legbefolyásosabb területévé. »28–29. o.

MOCSIKA KULTÚRA

(Kr. u. 100) A mocsikák kifinomult művészetet és textilművességet hoznak létre Peru északi részén. »26–27. o.

Kr. u.
600

A KERESZTÉNYSÉG TERJEDÉSE

(Kr. u. 60) Pál apostol templomokat hoz létre szerte a Római Birodalom területén. »40–41. o.

TŰZ!

(790 ezer éve) Az első bizonyíték arra, hogy az emberiség megkezdte a tűz tudatos használatát. »46–47. o.



A MÁSODIK ELVÁNDORLÁS

(65 ezer éve) A modern ember elhagyja Afrikát, majd 15 ezer évvel később eléri Ázsiát és Ausztráliát. »8–9. o.

A MODERN EMBER

(195 ezer éve) A *Homo sapiens* („értelmes ember”) megjelenik Afrikában. »8–9. o.

AZ ELSŐ ELVÁNDORLÁS

(100 ezer éve) Az első emberek elhagyják Afrikát, s a Közel-Kelet felé vándorolnak, de hamar kihalnak. »8–9. o.

BARLANGMŰVÉSZET

(40 ezer éve) Elkészülnek a legkorábbi ismert barlangrajzok a mai Spanyolország, Franciaország és Ausztrália területén. »12–13. o.



Halat ábrázoló barlangrajz az ausztráliai Ubirr-ből

ÜVEG

(Kr. e. 3500) Mezopotámiában (a mai Irak területén) kezdetét veszi az üveggyártás. »46–47. o.

MEGALITIKUS EURÓPA

(Kr. e. 5000–2000) A letelepedett ember hatalmas templomokat, sírokat és szertartási helyeket épít kőből. »16–17. o.

JÉGKORSZAK

(20 ezer éve) A Föld utolsó jégkorszaka eléri csúcspontját. »10–11. o.

VÁROSOK

(Kr. e. 4500) Felépülnek a világ első városai Mezopotámiában. »18–19. o.

NEOLITIKUS FORRADALOM

(Kr. e. 9000) A letelepedéssel és a földművelő életformára való áttéréssel kezdetét veszi a mezőgazdasági forradalomként is ismert változás. »14–15. o.

A ZENE SZÜLETÉSE

(40 ezer éve) Elkészülnek a legkorábbi ismert hangszerek – állatcsontból faragott furulyák – a mai Németország területén. »46–47. o.

PÉNZÉRMÉK

(Kr. e. 610) A Lüd Királyság (a mai Törökország) területén elkészülnek az első pénzürmék. »46–47. o.

A BABILONI FOGSÁG

(Kr. e. 597–539) Nabukodonozor babiloni király Júdából Babilóniába hurcoltatja a zsidókat. »40–41. o.

NAGY SÁNDOR

(Kr. e. 334–323) A makedón III. Sándor ázsiai és észak-afrikai területekre is kiterjeszti a görög birodalom határait. »32–33. o.

A BABILONI FÜGGŐKERT

(Kr. e. 600) Babilónia lenyűgöző lépcsős kertjei válnak az ókori világ egyik csodájává. »44–45. o.

PERZSA BIRODALOM

(Kr. e. 550–330) Nagy Kurus megszervezi Perzsia- (a mai Irán területe) központú ázsiai birodalmát. »30–31. o.

JÉZUS HALÁLA

(Kr. u. 30 körül) Miután a rómaiak kivégzik Jézust, tanítványai Krisztusként (megváltóként) kezdik emlegetni, és megalapítják a keresztény vallást. »40–41. o.

A KÍNAI NAGY FAL

(Kr. e. 221) Csin Si Huang-ti egyesíti a kínai államokat, és az azokat védő kis falakat egyetlen, összefüggő nagy fallá alakítja. »34–35. o.

RÓMAI BIRODALOM

(Kr. e. 27) Octavianus „Augustus Caesar” nyilvánítja magát, és császársággá alakítja a Római Köztársaságot. »38–39. o.

PUN HÁBORÚK

(Kr. e. 264–146) A Római Köztársaság terjeszkedni kezd, miután a pun háborúk során legyőzi a hatalmas karthágói államot. »36–37. o.

Artemisz temploma
Artemisznek, a vadászat istennőjének szentelt kétezer éves görög templom romjai a jordániai Dzseras városában állnak.



Lagar Velho, Portugália

Ezt a lelőhelyet egy sziklamenedékből előkerült, 24 ezer éves gyermek-csontváz tette híressé.

Pestera cu Oase, Románia

Európában ebből a barlangból kerültek elő a *Homo sapiens* legrégebbi, 30-34 ezer éves csontmaradványai. Ekkoriban egy másik embertípus, az úgynevezett Neander-völgyi lélekszáma még jócskán meghaladta a *Homo sapiens*-ét.

Tienjen-barlang, Kína

Innen került elő Kelet-Ázsia legkorábbi *Homo sapiens*-lelete, amely 37 csonttöredékből áll. A csontok egyetlen, 37-42 ezer évvel ezelőtt élt emberhez tartoztak.

Mugharet es-Skhu és Qafzeh, Izrael

90-110 ezer éves emberi maradványok lelőhelye. Feltételezések szerint a *Homo sapiens* első vándorlási hullámára 100 ezer évnél is korábban került sor.

EURÓPA

40 ezer éve

Homo sapiens-koponya, Herto



Herto, Etiópia

Az itt talált 160 ezer éves koponyák az ősemberek jellegzetességeivel (többek között erős és hangsúlyos arccsontokkal) rendelkeznek.

125 ezer éve

KÖZEL-KELET

60 ezer éve

ÁZSIA

50 ezer éve

40 ezer éve

Niah-barlangok, Malajzia

Koponyát is tartalmazó, 40 ezer éves emberi csontmaradványok lelőhelye.

Fa-hien barlang, Srí Lanka

A barlangban talált csontok alapján az emberiség nagyjából 33 ezer évvel ezelőtt jelent meg Srí Lankán.

1500 éve

AFRIKA

Köszerszám, Klasies folyó



Omo Kibish, Etiópia

Az 1967-1974 között előkerült csontok 195 ezer évesek, tehát a legkorábbi ismert leletek.

120 ezer éve

Blombos-barlang, Dél-Afrika

A barlangban százezer éves vésett tárgyak, kagylóhéjak, valamint finoman megmunkált kő- és csontszerszámok rejtőztek.

Klasies folyó, Dél-Afrika

A lelőhely barlangjai arról árulkodnak, hogy 125 ezer évvel ezelőtt emberek éltek bennük.

Malakunanja, Ausztrália

A régészek szerint 40 ezer évvel ezelőtt emberek éltek e sziklaüreg védelmében.

50 ezer éve

AUSZTRÁLÁZSIA

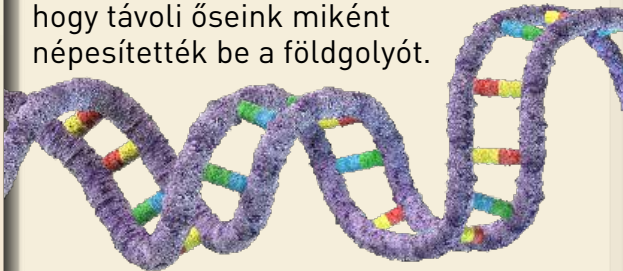
Csontszerszámok, Mungó-tó



Mungó-tó, Ausztrália

1974-ben innen kerültek elő Ausztrália legkorábbi (körülbelül 40 ezer éves) emberi maradványai.

Miről mesél a DNS? A modern ember DNS-ét szinte a világon tudósok hada kutatja, hogy lássák, vajon milyen közeli rokonsági fokok mutathatók ki belőlük. Ezek az adatok elárulhatják, hogy távoli őseink miként népesítették be a földgolyót.



A DNS egy spirális létra formájú, bonyolult molekula. A fokok mentén elhelyezkedő vegyületek sorrendje határozza meg az ember egyedi DNS-kódját.

JELMAGYARÁZAT



Az emberiség elterjedése

65 ezer éve

Az ember megjelenésének régészeti és DNS-vizsgálatokkal alátámasztott első időpontja



Jelentősebb régészeti leletek helye

Bering-földhíd

Szibériát és Alaszkát egy földhíd kapcsolta össze, aminek köszönhetően korai elődeink eljutottak Ázsiából Észak-Amerikába.

20–16 ezer éve

ÉSZAK-AMERIKA

Clovis-lándzsahegyek, St. Louis

Meadowcroft-sziklamenedék, Pennsylvania, USA

Minden bizonnyal itt található az amerikai kontinens legrégebben lakott helye. Kb. 16–19 ezer éves szerszámok, pengék és lándzsahegyek kerültek elő innen.

Wally's Beach, Kanada

A lelőhely 11 ezer éves pengéi és csonteszközei a lovak vadászatának és feldolgozásának bizonyítékai.

Arlington Springs, Kalifornia, USA

A kaliforniai partvidék mentén fekvő Santa Rosa-szigeten egy férfi 13 ezer éves csontmaradványai kerültek elő. A feltételezések szerint az emberiség e partvidék mentén fedezte fel Észak-Amerikát.

St. Louis, Missouri, USA

Az olyan lándzsahegyek, mint amelyek a St. Louis-i clovis-kultúrát is jellemzik, 13–9 ezer évvel ezelőtt széles körben elterjedtek voltak Észak-Amerikában. A szakértők zöme szerint azonban nem a clovis volt az első amerikai kultúra.

Taima Taima, Venezuela

Lándzsahegyek és egy őselefántfaj, a masztodon csontjából készült kések tanúsítják, hogy 14 ezer éve vadászok éltek itt.

DÉL-AMERIKA

195–15 ezer éve

Távol Afrikától

Fajunk, vagyis a *Homo sapiens* első egyedei körülbelül 195 ezer éve jelentek meg Kelet-Afrikában. Habár több mint 100 ezer évvel ezelőtt egy részük egészen a Közel-Keletig merészkedett, az emberi populáció zöme Afrikában maradt a következő 85 ezer év során. 65 ezer évvel ezelőtt azonban az elvándorlás általános jelenséggé vált. Az emberiség számtalan generáción át utazott, míg benépesítette Ázsiát, Európát és Ausztráliát, majd végül az amerikai kontinensre is eljutott.

1000 éve

15 ezer éve

Monte Verde, Chile

Az Észak-Patagóniában végzett ásatások 14 800 évesnek gondolt csontokat és faszenet hoztak a felszínre.

A Laurentide jégtakarója

A közepénél 3,2 kilométer vastag, mozgó jégtakaró hatalmas mélyedéseket vájt a felszínbe.

Az olvadáskövetően ezekből a mélyedésekből alakultak ki a kanadai Nagy-tavak.

Rövidfejű medve

Bering-földhíd

Grönlandi jégtakaró

A Laurentide jégtakarója

A Kordillerák jégtakarója

ÉSZAK-AMERIKA

A Kordillerák jégtakarója

Ez a hatalmas kiterjedésű jégtakaró fedte be a Sziklás-hegység kanadai szakaszát.

Kardfogú tigris (Smilodon)

Amerikai masztodon

Brit-szigetek

Európa és a Brit-szigetek ekkor még nem váltak szét egymástól. Észak-Angliát Walessel és Skócia egész területét jég borította.

Híd Európába

Az alacsonyabb tengerszintnek köszönhetően Afrika és Európa összeköttetésben állt egymással.

Óriástatu (Glyptodon)

DÉL-AMERIKA

Óriáslajhár

Patagónia jégtakarója

Tengeri jég

A jégkorszak során a tengeri jég határa távolabb húzódott az Antarktistól, mint napjainkban. Ám mivel a tengeri jég sosem vastagabb néhány méternél, jelentősége eltörpült a szárazföldeket borító jégtakaróhoz képest.

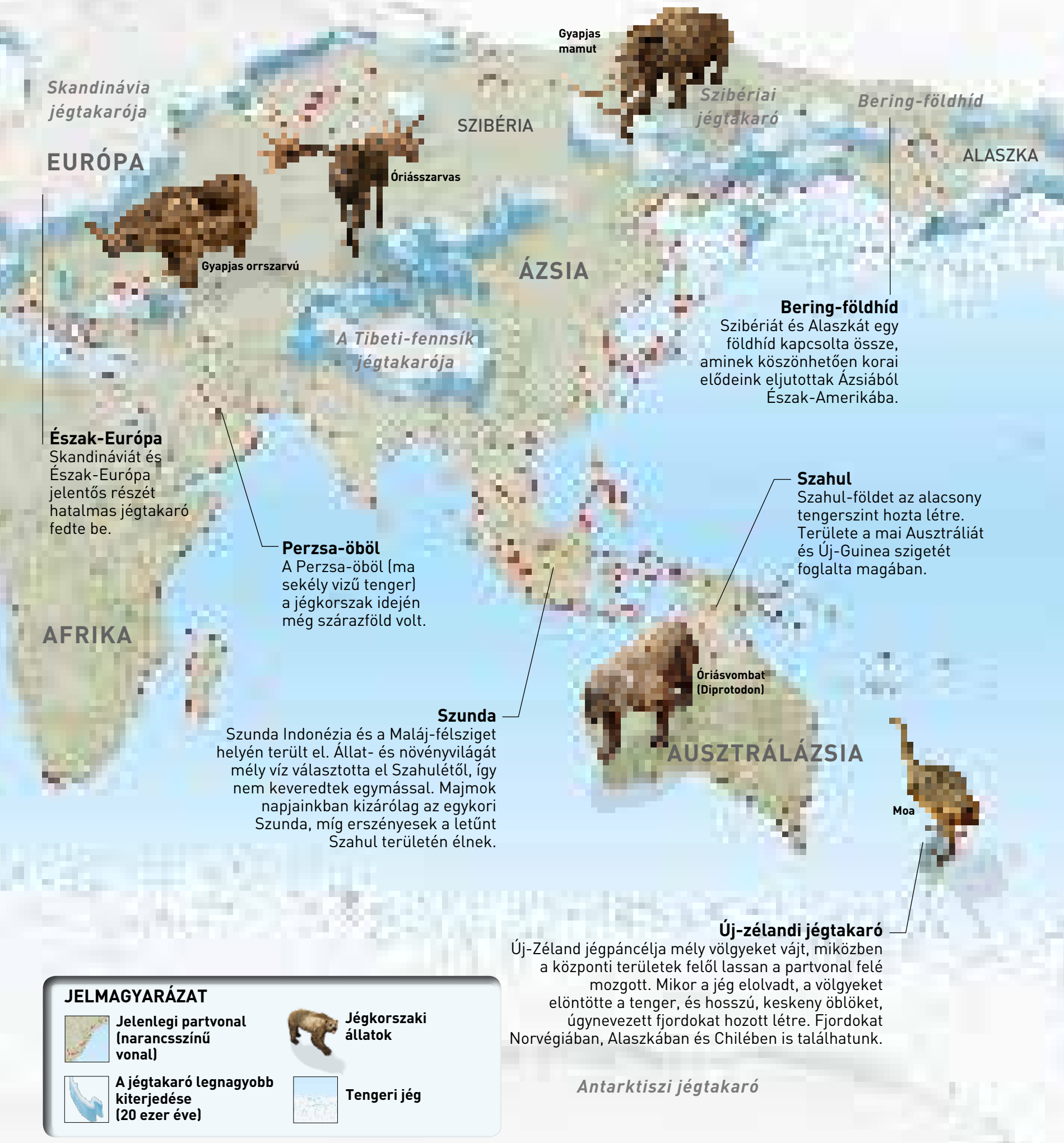
ANTARKTISZ

A **jégkorszak**
csúcspontján a Föld
felületének
egyharmadát jég
borította.

20 ezer
éve

A jégkorszak

Jégkorszakról akkor beszélünk, ha a hőmérséklet több fokkal csökken, és hatalmas jégtakarók alakulnak ki. Ahogy a víz megfagy, csökken a vízszint, így a korábban vízzel borított területek is szárazföldekké válnak. Az utolsó jégkorszak 20 ezer évvel ezelőtt tetőzött, majd a jég olvadásnak indult. Napjainkban a legkiterjedtebb jégtakarók az Antarktison és Grönlandon találhatók.



A barlangművészet remekei

A jégkorszak dordogne-i (Dél-nyugat-Franciaország) és kantábriai (Észak-Spanyolország) barlangrajzai a világ legjelentősebbjei közé tartoznak, Dél-Németország és Csehország pedig az ősi faragványokban és más műtárgyakban, köztük a világ első kerámiáiban (edényeiben) bővelkedik.



Newspaper Rock, Utah, USA

Ezeket a sziklába vésett petroglifákat (barlangrajzokat) az elmúlt kétezer év során készítették a művészek.



ÉSZK-AMERIKA

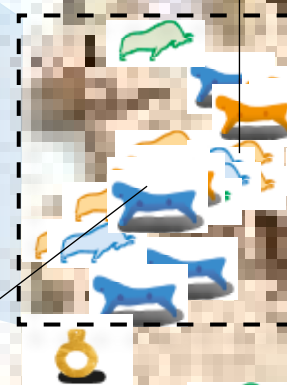
A brasempouy-i Vénusz



Brassempouy, Franciaország

Ebből a barlangból került elő a brasempouy-i Vénuszként ismert, 25 ezer éves, apró elefántcsont szobor, amely valószínűleg a világ legkorábbi élethű emberarc-ábrázolása.

AFRIKA



Chauvet, Franciaország

A csodálatos oroszlán-, medve-, hiéna- és gyapjas-orrszarvú-ábrázolásokkal teli chauvet-i barlangot 1994-ben fedezték fel.



Gyapjas orrszarvú, Chauvet

Petroglifák, Newspaper Rock

DÉL-AMERIKA

Stencilfestés, Cueva de las Manos

Cueva de las Manos, Argentína

Ennek a barlangnak a falát festett tenyerek díszítik. Különös módon a távoli Spanyolországban és Ausztráliában is feltűnik ugyanez a motívum.

JELMAGYARÁZAT

Barlangrajzok

- 20 ezer évnél régebbi (a jégkorszak tetőpontján)
- 20–10 ezer éves (a jégkorszak végén)
- 10–5 ezer éves (a jégkorszak után)

Faragások

- 20 ezer évnél régebbi
- 20–10 ezer éves

Korai ékszerlelet

- 20 ezer évnél régebbi

Korai edénylelet

- 20–10 ezer éves

100-5 ezer éve Barlangművészet

Az emberiség több mint 100 ezer éve készít különböző díszítőmotívumokat és ékszereket. A legkorábbi, embereket és állatokat ábrázoló alkotások (amelyek különösen ritkák) mégis csak kb. 40 ezer évesek. Az efféle csontfaragványok és rajzok a jégkorszak csúcspontján kerültek az európai barlangok falára.



EURÓPA

Zarajszk, Oroszország

Mamutagyarból faragott, finoman megmunkált szobrocskák lelőhelye.

Bölenyszobor,
Zarajszk

Hohlenstein, Németország

A régészek által feltárt, 41 ezer éves, mamutagyarból faragott „oroszlánember” talán a legkorábbi művészi állatábrázolás.

Bhimbetka, India

30 ezer éves, bölényeket, orrszarvúkat és szarvasokat ábrázoló barlangrajzok.

Szarvas,
Bhimbetka

Úszók barlangja, Egyiptom

Úszó embereket ábrázoló, 10 ezer éves festmények egy szaharai barlangból. Akkoriban egy hatalmas tó borította a területet.

Úszók
barlangja,
Egyiptom

A barlangrajzok zömmel akkor születettek, amikor még **mamutok** kószáltak Európában.

Blombos-barlang, Dél-Afrika

Csodálatos, 70–100 ezer éves kagylóhéjak és vésett kövek lelőhelye.

Kagylóhéj
nyaklánc,
Blombos-
barlang

Kiköpött festészet

Az ausztrál őslakosok még napjainkban is új festményekkel gazdagítják az ősi sziklarajz-lelőhelyeket. Egyesek a szájukból köpik a festéket a készülő képre. A szakértők szerint ezt a technikát már évezredekkel ezelőtt is alkalmazták szerte a világon.



Jomon-kori
edény, Japán

Jomon-kori edények, Japán

A világ legkorábbi, némely esetben 16 ezer éves cserépedényei kerültek elő ezekről a lelőhelyekről.

Hal, Ubirr

Ubirr, Ausztrália

Sziklaarcok, amelyeket az elmúlt 40 ezer év során sokszor újra átfestettek.

AUSZTRÁLÁZSIA